

David Keiller (1846-1935) lämnade Kaveltorp vid sekelskiftet 1900 för att som ägare utveckla Vedevågs redskapsfabrik, strax sydost om Lindesberg.

David Keiller och Vedevåg

Wedevågs bruk, sydost om Lindesberg, hade ett förflutet som hytta och hammare, men man hade efter hand tagit upp tillverkning av diverse järnmanufaktur, och en mångfald olika produkter utbjöds till försäljning.²¹⁰ På 1860-talet startade en tillverkning, som snart skulle dominera bruket, nämligen handredskap av olika slag, såsom yxor, spadar, skyfflar, billar, grepar, hackor och högafflar, vilka senare blev marknadsförda i välillustrerade kataloger, medan det traditionella stångjärnsmidet reducerades. Under 1800-talets senare del framstod Vedevåg jämte Koppoms Bruks Manufakturverk i Värmland som en av landets ledande redskapsfabriker. Till företaget hörde också tillverkning av tegel, vartill kom skogstillgångar och ett jordbruk. På 1870-talet anlades en station på järnvägen mellan Frövi och Ludvika, varmed transportmöjligheterna väsentligt förbättrades.

Bruket ägdes sedan 1878 av baron Axel Sparre. Under 1880-talet försämrades dess lönsamhet. Ett aktiebolag med 202 000 kronor i aktiekapital bildades 1887, men detta kapital blev förbrukat redan under 1890-talets första år. I samband med en räddningsaktion inköptes bruket 1893 av några intressenter, och det ombildades följande år till aktiebolag med namnet Vedevågs Bruks Nya Aktiebolag med 240 000 kr i aktiekapital. Bland de nya ägarna märks dåvarande disponenten vid Kaveltorp, David Keiller, men också bruksdisponent Volrath Tham på Kloten, som var aktiv vid exploateringen av Grängesbergs gruvor. Keiller blev också verkställande direktör i Vedevåg 1894 men bodde kvar på Kaveltorp till 1900 – Kaveltorp hade, som framgått tidigare, året före sålts till ett tyskt företag.

Under de fem åren 1894-1899 delade sålunda David Keiller sin tid mellan Kaveltorp och Vedevåg. Vedevågsbolagets bolagsstämmor ägde under 1890-talets senare del ofta rum på Kaveltorps kontor. Baron Sparre fungerade som bruksförvaltare under de år Keiller var kvar som chef i Kaveltorp. Under hand inköpte Keiller de övriga aktierna och blev ensam ägare av bruket.²¹¹ Vid sekelskiftet 1900 lämnade sålunda David Keiller Kaveltorp efter 28 års verksamhet där för att ta flytta till Vedevåg. Han var då 54 år.

Även om handredskapen fortfarande var företagets viktigaste artikel upptogs under David Keillers ledarskap en del nya tillverkningar, bland annat trädgårdsmöbler på stålställning, en mekanisk självstängande grind, spiralborrar i snabbstål, remskivor av stålplåt, hästsko-söm och broddar. Driften moderniserades. Tegelbruket byggdes om. År 1902 uppfördes också en färg- och fernissfabrik, bland annat för att vid Vedevåg själv kunna måla och fernissa redskap och trädgårdsmöbler. Även nya arbetarbostäder uppfördes under denna period. Keiller framstår under dessa år som en dynamisk företagsledare; äntligen, efter alla år beroende av Kaveltorps ägare, utgjorde han sin egen styrelse. Om David Keiller

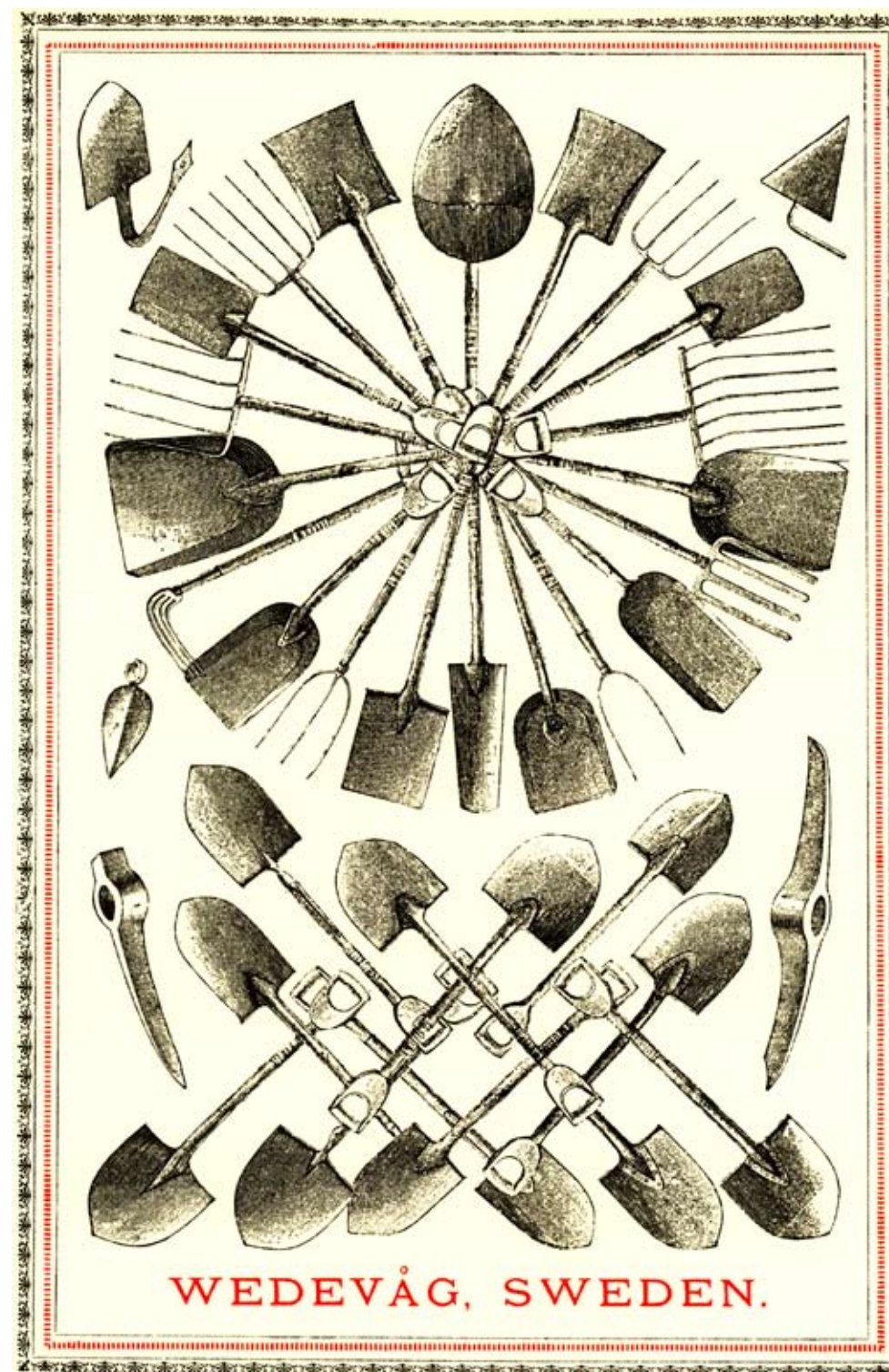

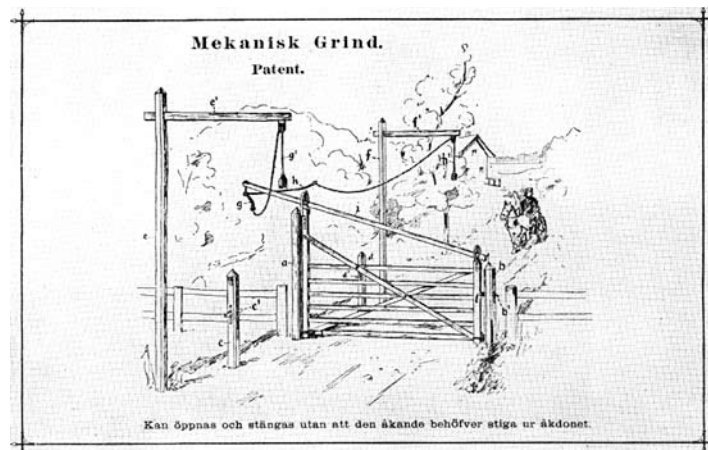
Det tidigare järnbruket Vedeväg utvecklades under 1800-talets senare del till en betydande tillverkare av handredskap såsom spadar, yxor, grepar och hackor. Bilden på höger sida ur *Catalogue of Swedish Exports*, 1892.

har sagts att ”Denne synnerligen vakne och kunnige industriman nedlade stor energi och stora kapital på fabrikationens utveckling samt fabrikatens höjande i såväl kvalitativt som kvantitativt avseende”:²¹²

År 1909 utsågs Keiller sin måg, löjtnant Gunnar Sandström (1883-1963) till vicedisponent. På handredskapsmarknaden i Sverige var konkurrensen hård. Inom landet fanns ett 30-tal fabriker, och importen, bland annat från USA, var påfrestande för denna bransch. År 1910 sammanslöt sig därför Vedeväg tillsammans med nio andra av de större företagen inom denna specialitet till en kartell med namnet Svenska spad- och grepkonventionen. Dessa företag utarbetade en gemensam prislista, och de kom även överens om rabatter och försäljningsvillkor.²¹³ De flesta tillverkarna i landet stod dock utanför kartellen, och den amerikanska konkurrensen förblev lika påtaglig som tidigare. Lönsamheten i branschen var inte särskilt gynnsam, och åren fram till det första världskrigets utbrott resulterade knappast i något överskott i Vedevägs verksamhet.

I stället prövades en annan lösning, nämligen ett samgående 1913 mellan de två stora företagen Vedeväg och Koppoms bruk med namnet Wedevåg-Koppom AB och med Sandström som verkställande direktör, medan Olof Söderberg i Söderberg & Haak blev ordförande. Söderberg & Haak var stor ägare i Koppom. I samband med denna fusion uppköptes även

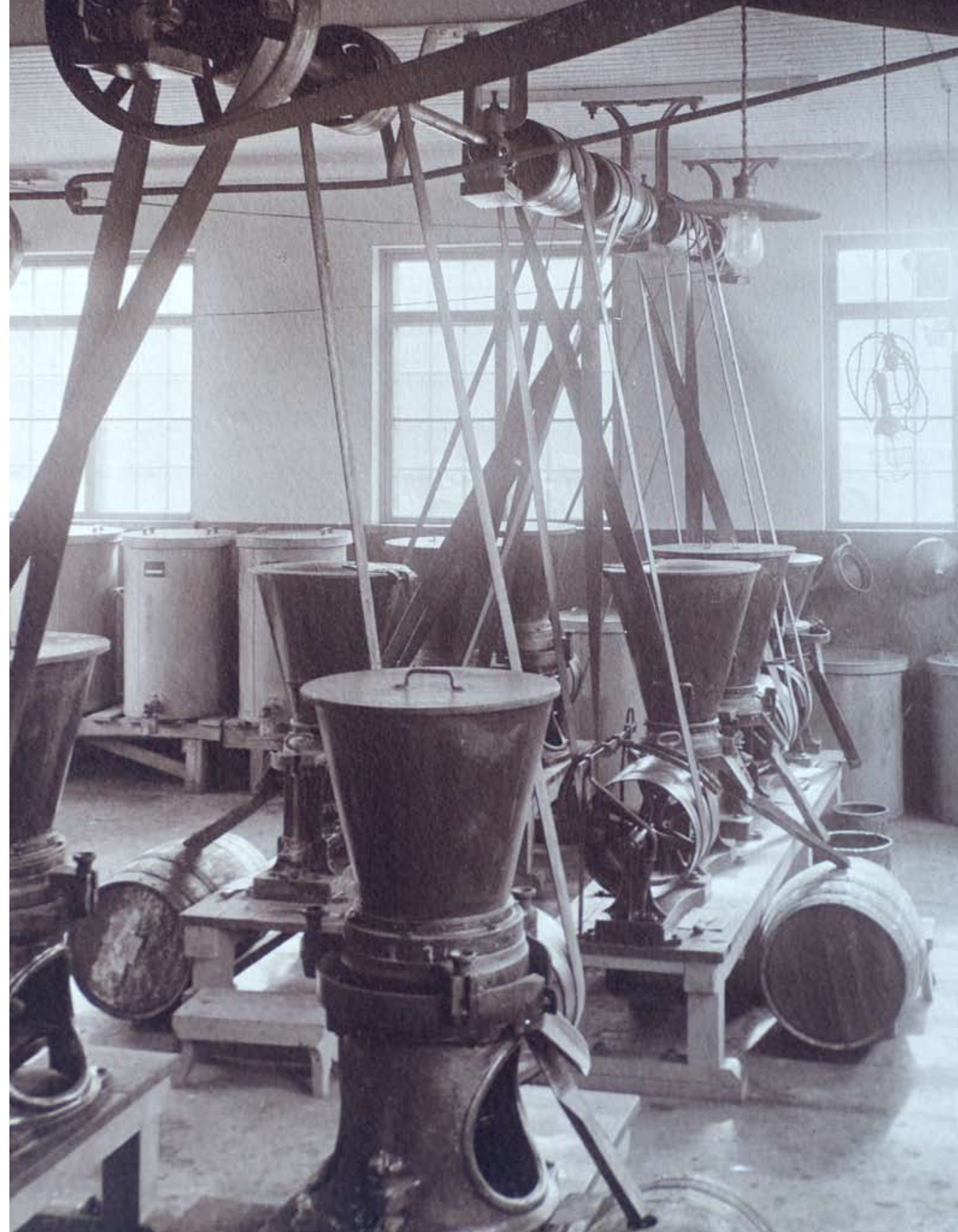
några mindre företag i branschen, där tillverkningen lades ner. Som ett led i rationaliseringen överfördes den tidigare tillverkningen av handredskap vid Koppom till Vedevåg, som genom denna koncentration av driften blev landets

största redskapsproducent. Medan det tidigare Vedevåg haft 240 000 kronor i aktiekapital, sattes aktiekapitalet det nya, sammanslagna storföretaget till 1 765 000 kronor.

De första åren av det första världskriget gynnade Vedevåg, bland annat till följd av en stor export av spadar till de krigförande ländernas arméer. Företaget expanderade, och både omsättning och vinst ökade. År 1918 var omsättningen som störst med cirka 3,5 miljoner kronor, varav handredskapen svarade för nästan hälften och fernissor för en tredjedel.²⁴⁴ Verkstäder ombyggdes och moderniserades, och nya arbetarbostäder uppfördes under dessa år i rask takt. Uppemot 200 arbetare fanns i Vedevågsfabriken och nästan lika många i upprättade filialer i Arvika och Eskilstuna. För att finansiera utbyggnaden togs 1916 ett obligationslån om 1,5 miljoner kronor.

Efter den gynnsamma krigskonjunkturen drabbades emellertid svenskt näringsliv i början av 1920-talet av en mycket kraftig lågkonjunktur, och det under krigsåren expansiva Vedevåg var inget undantag – marknaden försvann nära nog helt, och företaget tvingades till omfattande prisreduktioner. År 1921 blev läget allt svårare och 1920 års förlust på 250 000 kronor ökade detta år till närmare en miljon kronor, huvudsakligen härstammande från verksamheten i Arvika.²⁴⁵ Sommaren 1922 måste företaget i likhet med många andra svenska företag begära sig i konkurs. I slutet på året inropades Vedevågs fabrik på exekutiv auktion av Stockholms Enskilda Bank, som hade en stor fordran på företaget, medan den andra stora kreditgivaren, Mälarebanken, tog över anläggningarna i Arvika och Eskilstuna. Sandström avgick 1923 som verkställande direktör, och en ny disponent blev tillsatt. Själv hade David Keiller lämnat Vedevåg redan 1916 och flyttat till Stockholm.

Under David Keillers tid skedde en omfattande modernisering av Vedevåg, och många nya tillverkningar startades, bl.a. en färg- och fernissfabrik för att på plats måla och fernissa trädgårdsmöbler.

Alexander Keillers jr fortsatta gruvprojekt

Hösten 1874 återflyttade Alexander Keiller jr från Schisshyttan hem till Göteborg och är där antecknad på samma adress som den yngre brodern James, Norra Hamngatan 2 med utsikt över verkstaden på Skeppsbron. Under senare delen av 1870-talet och under det följande 1880-talet är hans verksamhet okänd. Inget källmaterial har påträffats, som kan ge upplysningar i denna fråga. I den växande verkstadens verksamhet på Hisingen i Göteborg tog han ingen del. Han var styrelseledamot – en av ganska många – i Göteborgs sparbank 1879-1903 och i Ränte- och Kapital-Försäkrings-Anstaltens styrelse, och det har också sagts att han var verksam i flera kommunala befattningar.²¹⁶ Men, som det står i en nekrolog, bergsmannaintresset blev alltsedan tiden i Kaveltorp hans huvudintresse, och hans fascination för de möjligheter ett nyttiggörande av ädlare mineraler svalnade uppenbarligen inte. I detta arbete engagerades också hans ende son Harry Keiller (1870-1940), som var utbildad bergsingenjör och som i en del gruvkalendrar står antecknad som förvaltare vid några mindre gruvor, medan fadern står som ägare.

Återigen var det koppar, bly och zink som intresserade Alexander Keiller jr. Dels återupptogs brytningen under några år kring sekelskiftet 1900 i den tidigare nämnda Yxsjögruvan, som 1878 fått järnvägsförbindelse till Hörken vid Bergslagsbanan, men det var fråga om endast obetydliga kvantiteter²¹⁷, dels förvärvade Alexander Keiller jr en del nya gruvor i Bergslagen. År 1880 inköpte han för 25 000 kronor av Grängshammars bruk några mindre sulfidmalmsgruvor inom Vallbergsfältet belägna i Silvbergs socken, något söder om Grängshammar.²¹⁸ I detta område, kallat Öster Silvberg, har brytning av silver ägt rum sedan 1300-talet. I gruvorna fanns guld och silverhaltig blyglans men framför allt zinkblände. Det hade dock varit stora svårigheter att utvinna ädlare metaller ur malmen.²¹⁹ Under Keillers tid förekom brytning av zinkmalm i Hedvigsgruvan under åren 1894-1904, och under dessa år utvanns sammanlagt 2 464 ton malm ur 27 200 ton berg, dvs. en ganska obetydlig kvantitet.²¹⁰ I Lilla Lobergsgruvan bröts under åren 1888-1892 kopparmalm, som transporterades till ett av Keiller uppfört smältverk i Näverberg. Även i denna gruva var det dock mest fråga om zinkblände.

Mer betydande blev ett annat förvärv av Alexander Keiller jr, nämligen Skyttgruve-Näverbergs koppar- och zinkmalmsförekomst ca fyra kilometer väster om Falun. Efter att ha legat stilla under många år inmutades dessa gruvor 1879, och där lades nya utmål 1887. Brytningen kom

Många övergivna gruvor i Bergslagen vittnar om den tidigare intensiva ekonomiska aktiviteten. I den av Alexander Keiller jr ägda Stollbergsgruvan fortsatte brytningen ända in på 1970-talet